

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3804>

ETKİLEŞİM DİLBİLİMİ VE TOPLUMDİLBİLİM SOCIOLINGUISTICS AND CONTACT LINGUISTICS

Hülya AŞKIN BALCI*

Öz

Dil alanında bilimsel, siyasi, kültürel ve ticari ilişkiler sayesinde etkileşimler meydana gelmektedir. Bu etkileşimler sayesinde diller arasında sözcük, tümce bazen de kalıp söz alışverişleri oluşurken bazen dilbilgisi yapılarında da değişim yapıldığı görülmüştür. Son zamanlarda toplumsal açıdan farklı dillerin insanlar tarafından konuşulabilmesi, bir dil yapısının diğer dile eklenmesiyle birlikte dildeki etkileşim ilişkisi, bir bilimsel ilgi alanı haline gelmeye başlamıştır. Etkileşimde bulunan iki dil grubu arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların dile yansmasıyla özellikle son zamandaki toplumsal ve siyasi değişiklikler sayesinde dil etkileşimi konusundaki araştırmalar dilbilimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Çalışmalar yoğunlaştıkça diller arasındaki karşılıklı ilişkilerin insanların dillerine nasıl yansıdığı, dilleri nasıl kullandıkları ve neden farklı kullandıklarının araştırılması sonucu etkileşim dilbilimine¹ ilgi gittikçe artmıştır.

Bazı araştırmacılar bu alanı toplumdilbilimin içinde, bazı araştırmacılar ise ayrı bir dilbilim alanı olarak görmektedir. Aslında iç içe geçmiş olan bu iki alan bir arada da olsa; ayrı bir dilbilim dalı gibi de görünse önemli olan toplumsal etkileşim açısından incelenmesi gereken önemli konulara değinmesidir. Bu açıdan biz de bu makalemizde bu alanlara ilişkin bilgileri ve farklılıkları açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Etkileşim Dilbilimi, Toplumdilbilim², Kod Değişirme.

Abstract

Through scientific, political, cultural and commercial relations in the field of language, interactions occur. These interactions resulted in the exchange of words, sentences, and sometimes phrases between languages, while some grammatical structures were also altered. Recently, the ability of socially diverse languages to be spoken by people, with the addition of one language structure to another, has begun to become an area of scientific interest in linguistic contact relation. Research on language interaction has become an integral part of linguistics thanks to the reflection of socio-economic differences between the two interacted language groups and especially recent social and political changes. As the studies intensified, interest in contact linguistics increased as a result of the investigation of how the interactional relationships between languages are reflected in people's languages and how they use languages and why they use them differently?

Some researchers consider this field to be with in sociolinguistics, while some researchers consider it a separate field of linguistics. Infact, even if these two intertwined fields are together and seem like a separate branch of linguistics, it is important that they address important issues that need to be examined in terms of social interaction. In this respect, we will try to clarify the information and differences in this area in this article.

Keywords: Contact Linguistics, Sociolinguistics, Code-Switching.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa HAYEF, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

¹Ayrıntılı bilgi için bk. Öztürk, Balcı, Balcı, 2019.

² Yazım açısından bilimsel çalışmalarda "Toplumdilbilim" kabul edildiği için bu kullanım seçilmiştir.

1.0 Giriş

İnsanoğlunun en önemli özelliğinin başında gelen iletişim kurma isteği doğrultusunda gelişen birçok bilimsel alan, yeni konuların çözümlenmesine veya konulara başka bir bakış açısıyla bakmaya zemin hazırlamaktadır. Böylece dil sayesinde iletişimin yeniden canlandırılmasına ve araştırma olarak yeniden değerlendirilmesine neden olan zenginlikler ortaya çıkmaktadır. Günlük hayatımızda kullandığımız dil de bazen profesyonel bazen de diğer dil kullanımlarına tabi olarak hayat bulmaktadır. Bu çeşitlilik kullanım bilinci ve dilin damgasıyla yakından ilişkilidir. Farklı bakış açısıyla bu çeşitlilikleri incelemek dil becerisinin geliştirilmesi ve dil standartlarının çeşitli amaçlar için kullanılmasını sağlamak için de önemlidir. Bu aşamada sıkça kullandığımız dilbilim konuları birçok konunun açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Alyaz (2006:26) sıkça kullanılan bu konuları dilbilimin kapsamına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır³:

DİLBİLİM

1) Alt Alanlar

Fonetik Grafemik
Fonoloji
Morfoloji
Dizimbilim
Anlambilim
- Semasiyoloji
- Onomasiyoloji/Onomastik
- Fraziyoloji
Edimbilim

2) İnterdisipliner Alanlar

Uygulamalı Dilbilim, Bilişsel Dilbilim, Klinik Dilbilim, Tarihsel Dilbilim, Etimoloji, Karşılaştırmalı Dilbilim, Felsefi Dilbilim / Dil Felsefesi, Antropoloji Dilbilimi, Didaktik Dilbilim, **Etkileşim Dilbilimi (Kontaktlinguistik)**, Leksikoloji & Leksikografi, Kriminoloji Dilbilimi (Forensische Linguistik), İstatistik / Nicel Dilbilim, **Toplumdilbilim**, Davranışdilbilimi, Metindilbilim, Stilistik, Biolinguistik Göstergebilim...

2) Diğer Alanlar

Genel/Betimsel Dilbilim
Kuramsal Dilbilim
Dilbilim Kuramları
Dilbilimsel Yöntemler
Dilbilim Tarihi
İletişim Teorileri ve İletişim Modelleri
...

Çoğunlukla yazılı ya da sözlü iletişimin ön planda olduğu bu alanlarda, eylemin temel unsurlarını sınıflandırmayı görev edinmenin yanı sıra konuşmacı ve dinleyici arasındaki iletişimin temel ortaklığını tanımlamak ön plandadır. Aktörler olarak dille gerçekleştirilen belirli rollerle bağlamsal mesajları üretmek veya yorumlamak için gerekli bilgilerin stratejilerini irdelemek hedef olarak seçilmektedir. Böylece bireysel etkileşim ortaklarının izlediği sosyal eylem davranışları ön plana çıkmaktadır.

³ Ayrıca bk. Linke, Nussbaumer, Portmann 1996.

2.0 Etkileşim Dilbilimi

Son yıllarda ilgi odağı olan iletişim araştırmalarında, farklı dillerdeki konuşmacıların etkileşim özellikleri sıkça inceleme konusu haline gelmektedir. İlgili dillerin ses, dilbilgisi veya sözcük yapısı gibi konular ön plana çıkarak dil değişikliğinin önemli bir bölümü, nedenleri ve oluşumları incelenmektedir. Dil ilişkilerinin (yapısal, toplumdilbilimsel) edinimi ve tanımı hem eşzamanlı hem de artzamanlı olarak dikkate alınmaktadır. Özellikle uzun süreli etkileşim sırasında, iki topluluk ve dilleri arasında güçlü bir sosyal değişim varsa, bu değişimin bazı kişilerin dillerinde de bir değişikliğe yol açtığı ifade edilmektedir. Ancak dillerdeki etkileşimin kendi türlerine özgü çatışmaları (conflict, konflikt) içerdiğini, her olayın ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini ve çatışma nedenlerinin genellikle etkileşim halindeki dillerin dışında bulunduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bu açıklamalar ışığında etkileşim dilbilimini toplumlar arasındaki etkileşimi algılama ve saptama sürecini içeren bir dilbilim alanı olarak tanımlamak yerinde olacaktır. Her ne kadar toplumdilbilimle yolları kesişse de her iki alan da kendilerine özgü inceleme özellikleri oluşturmuştur. Etkileşim dilbiliminde saptama ve algılamanın yanı sıra konuşmacıların etkileşim esnasındaki hem şartlar hem de süreç açısından dilbilgisi oluşumu, tanımlanması, modellenmesi, yorumlanması ve değerlendirilmesi gibi konuların da ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu dilbilimin araştırma alanı, iki veya daha fazla dilin bir araya geldiği ve bu dillerden en az birinin iletişim sonucu değiştiği yerlerde görülebilir. Bununla birlikte, değişim sadece dilbilimsel faktörlerle değil aynı zamanda sosyal dillerle de açıklanabilmektedir. Çünkü sadece diller değil aynı zamanda toplumlar ve kültürler de temas halindedir. Aslında bir topluma ait dillerden ziyade konuşmacıların veya dil topluluklarının birbirleriyle etkileşim halinde olması ve dillerin kültürel ve bu kültürel kökenler göz önüne alınmadan, çok dilli davranış analizlerinin işe yaramaz olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

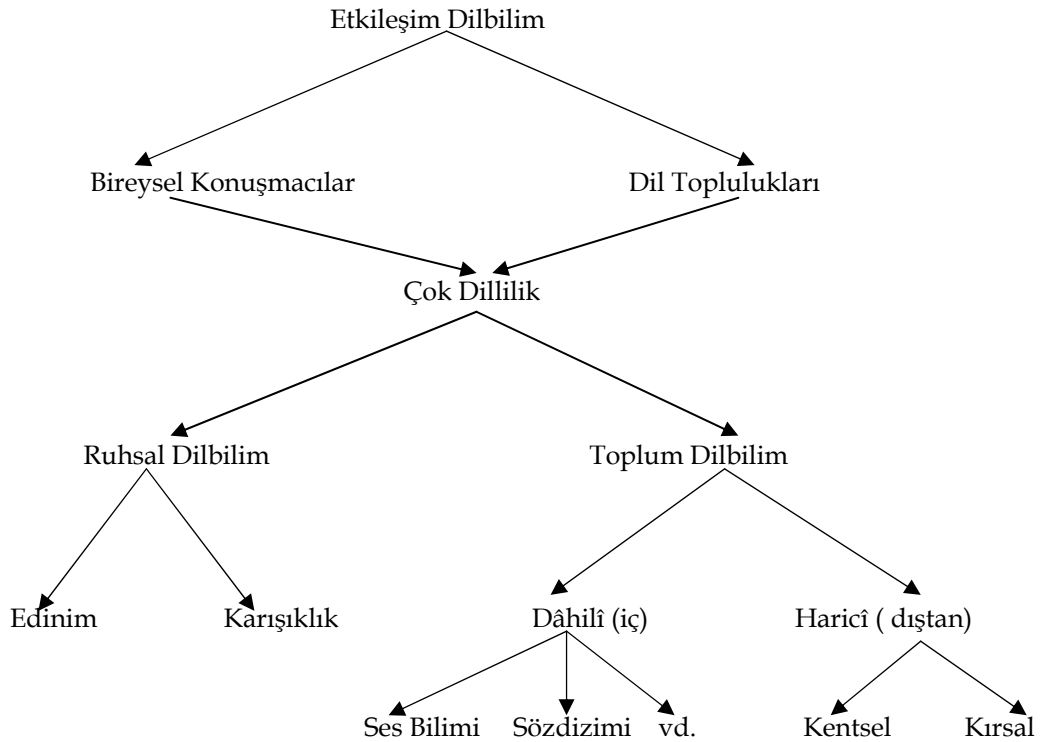
Dünya nüfusunun çok dilli olması nedeniyle çokdillilik, bireyler ve gruplar arasındaki dil temasına bağlı dil/iletişim araştırmaları ilk olarak 1970'lerde dilbilimde yerini alarak bağımsız bir bilim dalının oluşmasına yol açmıştır. Böylece dil ve çokdillilik ilişkisinin grafiksel olarak tasvir edilebileceği bağımsız bir dilbilim dalı "etkileşim dilbiliminin" oluşumuna yol açmıştır. Bu çalışmalardan çok daha önce dil temasları, dil çatışmaları ve çokdillilik üzerine çalışmalar yapılsa da "iletişim dilbilimi, etkileşim dilbilimi" ⁴olarak adlandırılan bu alan 1979'dan bu yana dilbilimin içinde yerini almaktadır. Bu tür çalışmaların önemli çıkış noktası, bir konuşma topluluğunun veya bireylerin dil davranışlarını belirleme ilkesinden kaynaklanmaktadır. İnsanların norm ve değerlendirmeye yönelik tutumlarının belirlenmesine kaynak teşkil etmektedir. Kurallara (normlara) karşı tutum, belirli bir iletişim durumunda (partner odaklı) uygun görülen belirli dilsel davranış biçimlerine yönelik bir tür beklenti anlamına gelmektedir. İletişim davranışlarımızda çoğunlukla kendimizi geleneksel beklentilere yönlendirdiğimiz için normlara saygı duymazsak bunlara karşı aykırı davranışları görmemiz kaçınılmazdır. Bu yüzden standart kurallara karşı tutumumuz, konuşma biçimimizin derecelerini ifade etmektedir. Bununla birlikte, dilin günlük kullanımı ve değişimlerinin değerlendirilmesi dikkat çekici hale gelmektedir. Bu konuların her zaman dikkatle incelenmesi gereken ekstra dil parametrelerine bağlı olması sebebiyle ikidilli veya çokdilli toplulukların durumu değerlendirilirken dil etkileşimi ve derecesi hep göz önünde bulundurulmalıdır ⁵.

Uriel Weinreich (1977) dil etkileşimleri ve bu etkileşimlere bağlı çatışmalarla ilgili dilbilimsel bir disiplin olarak etkileşim dilbiliminin (Kontaktlinguistik) oluşmasına önderlik etmiştir. İletişim sırasında iki veya daha fazla dilin, ilgili konuşmacı ve toplulukların sınırları hesaba katılarak birbirleriyle iletişim halinde olması sebebiyle iletişimde, coğrafi yakınlık ve akrabalığın da ön plana çıktığı ifade edilmeye çalışılmıştır. Weinrich öncelikle girişim (interferenz) konusuyla yakından ilgilenererek karşılıklı etkileşim sırasındaki temas durumlarından kaynaklanan etkilere ağırlık vermiştir. Çok dilliliğe yönelik araştırmaların büyük ölçüde toplumsal olarak belirlenmesinin, iki dillilik üzerine yapılan geleneksel araştırmalarla gelişmesi, toplumdilbilim, dil sosyolojisi, sosyal psikoloji, dil ekolojisi, etnografya ve disiplinler arası çalışmalarla ortaya çıkan özelliklere bağlı olmasıyla ilişkilendirilmektedir.

Nelde ve Weber (2000: 185) etkileşim dilbiliminin yakın ilişki içinde olduğu diğer dilbilim dallarıyla olan ilişkisini ve çokdillilik bağlantısını şu şekilde ifade etmektedir:

⁴Bazı dilbilimcilere göre yeni bir alan, bazı dilbilimcilere göre toplumdilbilimin içinde yer almaktadır.

⁵1970 ve 1980'li yıllarda ikidillilik, çokdillilik gibi konulara eğilen Peter Trudgill ve Labov, konuya ilişkin çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır.

Dil ve dil kullanıcısı ile yakından ilgilenen bu dilbilim dalı, sadece toplumdilbilim ve ruhsaldilbilimle değil bunun yanı sıra antropoloji, budunbilim⁶, diyalektoloji, nörolingüistik (sinir dilbilimi)⁷ gibi alanlarla da ilişki içerisindedir. Sözdizimi, edimbilim, ses bilgisi, çözümlenme ve biçim gibi alanlar ise etkileşim dilbiliminin vazgeçilmez çalışma çerçevesinin içine girmektedir. Bunların yanı sıra dil toplulukları, dil engelleri, göç gibi unsurlar dış faktörler olarak inceleme alanında yerini almaktadır. Ayrıca sosyal grupların yapılandırılmasında dil kullanıcısının rolü ve önemi açısından iki dillilik⁸, ağız, linguafranca⁹, kod değiştirme, yarı dillilik, yapma dil vs. gibi kavramlarda bu dilbilim dalının önemli terimleri arasına girmektedir. Aslında görüldüğü gibi dil topluluklarının sosyal olarak etkileşimini sağlayan bütün alanlar bu dilbilim dalında rol almaktadır. Bu şekilde etkileşim dilbilimiyle göçmenler, misafir işçiler, mülteciler vs. gibi genellikle sosyal gruplar için yapılacak araştırmalarda politik, kültürel ve bu konulara ışık tutacak diğer noktalara dikkat çekilerek konulara açıklık getirmek ön plana çıkmaktadır. Etkileşim dilbilimi üzerine çalışan dilbilimciler, günümüzde çok çeşitli yöntemlerle bir dizi disiplinler arası araştırmaların ışığında dil incelemeleri içindeki bazı konuların etkileşim dilbilimi sayesinde her zamankinden daha iyi tanımlandığı ve yorumlandığını belirtmektedirler.

Son zamanlarda yaşadığımız dünyada çokdillilik daha da çeşitlenmiş ve farklı değerler katmaya başladığı için bu noktaların incelenmesi, şartıcı bir şekilde arka plana atılmayan bilinci gün yüzüne

⁶Budunbilim (Alm. Ethnolinguistik, İng. ethnolinguistics): Genellikle, dili bir ekinin anlatım aracı olarak ele alan ve bildirişim koşullarıyla bağlantılı olarak inceleyen dal. Kimi dilbilimciler budundilbilimi, toplumdilbilimin bir bölümü olarak görürler. Kimi dilbilimcilerse toplumdilbilimin karmaşık toplumlar, budundilbilimin yalın yapıli toplumlar çerçevesinde geçerli olduğunu belirtirler. Genellikle budundilbilim, dil ve dünya görüşü arasında ilişki kurar (E. Sapir, B. L. Whorf), çokdillilik sorunları üstüne eğilir. (Vardar, 2002:51)

⁷Sinirdilbilim (Alm. Neurolinguistik, İng. neurolingüistics): Söz yitimi gibi dil sayrılıklarıyla bunlara neden olan beyindeki bozulmalar arasındaki ilişkileri inceleyen dal (Vardar, 2002:177).

⁸İkidillilik (bilingualism): Bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumu (İmer/Kocaman/Özsoy, 2011: 153).

⁹Linguafranca: Geçer dil (linguafranca): Ortak bir doğal dile sahip olmayan bireyler arasında iletişim aracı olarak kullanılan dil; anadilleri değişik dilsel topluluklar arasında iletişimi sağlamak için kullanılan yardımcı dil. Kökeni ortaçağ döneminde Akdeniz bölgesindeki özellikle ticaret amaçlı ortak dile dayanır. Eski dönemlerde İskender'in fetihleri sonucunda Yunanca, Roma İmparatorluğu'nun yayılması sonucu Latince, Haçlı Seferleri sırasında Provansal dili değişik dil grupları arasında geçer dil olarak kullanılmıştır. Hindistan'da Hindu ve İngilizce, Uganda'da Suahili ve Luganda geçer dil olarak kullanılmaktadır. İngilizce, günümüzde tüm dünyada geçer dil durumundadır (a.g.e, 2011: 130).

çıkarmıştır. Bazen farklı etnik ve kültürel topluluk veya gruplar arasında dil ve kültürel bağlantının çatışmalara yol açtığı gözlemlendiği için toplumdilbilimle dirsek temasında olan başka bir dilbilimsel alan doğrultusunda oluşan bu dilbilim sayesinde konuların daha ayrıntılı incelenmeye başlandığı açıkça görülmektedir. Böylece kültürel ve sosyal açıdan bir yandan azınlığın bireyselliği ve “çeşitliliği” vurgulanırken diğer yandan da çokdilliliğin tüm biçimlerini çözüm olarak öneren belli farklılıkları ve bazen çatışmaları önlemek, vurgulamak, betimlemek veya en azından etkisiz hale getirmek için gerekli bilgiler açıklanmaya çalışılmaktadır.

İncelemelere konu olan grup/azınlık üyesinin en önemli özellikleri ortak dil, kültür ve davranış biçim düzenini beraberinde getirmeleri olarak gösterilmektedir. Ayırt edebilen dilin durumsal, bağlamsal ve bireysel kullanımı, her iki grup (çoğunluk ve azınlık) durumu için incelemelere konu olmaktadır. Aynı veya başka bir dil ve kültüre sahip olmak, birleşme ve uluslararası düzeyde bazı dilsel ve kültürel temasları da beraberinde getirdiği için kentleşme ve uluslararasılaşma sürecinde, anadilin sürdürülmesi çoğunluk toplumuna entegrasyonun önündeki bir engel olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla “ana dil varlığının devam etmesi, miras alınan dil lehine olumlu ve gönüllü bir karar olsa da yabancı dil, ikidillilik vs. gibi edinimlerde çoğunluğun dilindeki edinim yetersizliğine ilişkin hususların da irdelenmesi gerekmekte” düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu incelemelerin ön plana çıkmasının sebebi de bu tür özelliklerin toplumsal yaşantıda anlaşmazlık, çatışma ve farklılığa sebep olmasından kaynaklanmaktadır.

Terim olarak anlaşmazlık veya çatışma, farklı kültürlerin yanı sıra, farklı gruplar arasında da meydana gelebilmektedir. Bunun yanı sıra kültürlerin ve bazı kültürlerarası sosyal çatışmaların da ortaya çıkabileceği çeşitli çalışmalarda dile getirilmektedir. Aslında temel özellik, çatışmanın “örtük” ve “açık” çatışmalarda ifade edildiği gibi birbirlerini etkileyen bir niteliğe sahip olmalarıdır. Gruplar (etnik) arasındaki etkileşimin çoğu barışçıl, uyumlu bir şekilde birlikte yaşanan topluluklar içinde gerçekleşmeyebilir. Bazen rekabet halindeki sosyal yapının özelliği gereği gerginlik, kızgınlık ve görüş farklılıkları meydana gelebilir. Anlaşmazlık veya çatışma, genellikle farklı davranış ve görüşlerin çarpıştığı, genellikle bazı normların geçerli olabileceği düşüncesiyle değerler çatışması olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi hassasiyetleri en aza indirmek adına ilgili konular araştırılıp betimlendikten sonra çözüm yolları bulmak da etkileşim dilbiliminin görevleri arasında yer almaktadır. Böylece farklı gruplara ait bazı özellikler yorumlanarak ilgili alanın sosyal davranışın veya sosyal yaşamın bir parçası olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde bir arada daha barışçıl var olma biçimlerinin ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Aslında hem bireyleri hem de toplulukları içine aldığı için “çatışma” sözcüğü etkileşime bir taraftan zıt, bir taraftan da ona bağlı olarak gösterilmektedir.¹⁰ Çatışmanın, dil etkileşimi için bir sorun teşkil ettiği ve aynı zamanda bu iki kavramın birbirine bağımlı olduğu varsayımıyla hem bireyler hem de dil toplulukları için önem arz ettiği ifade edilmektedir.

Diller arasındaki anlaşmazlıklar anlamında dil çatışması, konuşmacıya ilişkin olabileceği gibi dış süreçler de dâhil olmak üzere belirsizliği ifade eden bir yapıya da vurgu yaptığı için inceleme konularının başında yerini almaktadır. Bu konuda Haarmann (1980: 191), diller arası ve etnik gruplararası dil çatışmalarını birbirinden ayırarak incelemeler yapmanın doğru olduğunu belirtmektedir. Günümüzde dilde yaşanan anlaşmazlıkların en önemli başlığı olan “çatışma” kavramı etkileşim araştırmalarının vazgeçilmez bir parçası olmasına rağmen geç keşfedilmesinin bir nedeni etkileşim dilbiliminin gelişimiyle ilgili bir husustur. Geleneksel olarak dil-iletişim araştırmalarına bakıldığında genellikle coğrafi ve sosyo-ekonomik olarak bazı hazır gruplara ait incelemelerinin yapıldığı görülmektedir. Hâlbuki çağımızda toplumsal ve dilsel çatışmaya hazır kentsel sanayi toplumları ve bazı sebepler yüzünden bu toplumların içinde yaşayan diğer gruplara (etnik, yabancı, göçmen vs.) özgü dil özelliklerini de ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bunu görev edinen etkileşim dilbilimin tahmini inceleme sahasını içeren şu temel kavramlardan bahsedilmektedir (Goebel, Nelde, Stary, 1997):

1. İki dillilik,
2. Çoğunluk dili (baskın dil)/azınlık dili,
3. Dilde özgür irade,
4. Çokdilliliğin kazanılması ve uzlaştırma,
5. Etnik köken/yapı,
6. Dil gruplarının otomatik olarak etki alanları,
7. Kimlik kazanmak,
8. Ana dil ve ikinci dil,

¹⁰Bu konuda yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Bunlardan birisi Haarmann'ın (1980: 191) diller arası ve etnik dil çatışmaları arasındaki ayrımı içeren çalışmasıdır.

9. Dilsel uzlaşma,
10. Çok dillilik,
11. Ağız/konuşma dili/değer,
12. Milliyetçilik,
13. Sözsüz iletişim,
14. Dini göç,
15. Kırsal ve kentsel göç ve bölgesellik,
16. Belli bir bölgeye ait olma durumu.

Bu konu başlıkları etkileşim dilbiliminin temel dinamiklerini oluşturmaktadır. İncelemelere konu olan yaklaşımlar ise;

- a) Kod değiştirme,
- b) Dilde yerlileştirme/karma dil,
- c) Yok olmak üzere olan dilleri koruma,
- d) Dil kaybı,
- e) Diller arası mesafe ve dilsel modeller,
- f) Dillerin korunması,
- g) Dil ve saygınlık,
- h) Dil kayması,
- i) Geçer dil (linguafranca),
- j) Dilsel ayrımcılık,
- k) Okuryazarlık,
- l) Dilsel sadakat,
- m) Çok dillilik ve politika, dinde çok dillilik,
- n) Standart ve normatif çatışmalar,
- o) Kırma dil/pidgin,
- p) Aktarım ve girişimin yanı sıra saha araştırmasına yönelik ise veri analizi,
- q) Etki alanı analizi,
- r) Anket, gözlem,
- s) Dil demografisi,
- t) Örneklerin betimlenmesi

dilbilimsel farkındalık açısından kullanılabilir yöntemlerdir. Bu şekilde zorlukları aşabilmek ve iletişimi kolaylaştırabilmek için çözüm önerilerine yönelik diller arası etkileşimler oluşturulmaktadır.

Bu açıklamaları pekiştirmek adına kırma dilden (pidgin) bir örnek vermek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi kırma dil, bir doğal dilin dilbilgisi ve sözcükleri özelliklerine aykırı bir biçimde başka bir dilden bozma, ekleme, değiştirme yoluyla aktarım yapılmış sonucunda ortaya çıkmış bir dildir. “Almanya’da özellikle birinci kuşak Türklerin kullandıkları Pidgindeutsch ya da Türkiye’ye göç eden Suriyelilerin kullandığı Pidgintürkisch kırma bir dildir; birincisinin temelini Almanca, ikincisinin temelini Türkçe oluşturur” (Öztürk, Balcı ve Balcı, 2019: 137) ifadesinin yanı sıra aşağıda verilen örnek de konuya açıklık getirecektir:

Du krank warum¹¹dedi

Tu sana ben de varım dedim

Ağız kalabalık tercüman geldi

Tercüman Meister¹²başladı dırdırdır. (a.g.e 142)

Kod değiştirmenin güzel bir örneğini gördüğümüz bu tümcelerde genellikle çoğunluğun kullandığı dilin yansımaları görülmektedir. Bu şekilde iki dilli bir konuşma davranışı olarak kod değiştirmeye konuşmacıların tek bir konuşma sırasında yönlendirdikleri dillerin kaynaklarını alternatif olarak kullanmasına olanak tanıma göze çarpmaktadır. Böylece etkileşim dilbiliminin önemli kavramlarından biri olan kod değiştirme; dillerin sosyal ve dilsel yönlerine odaklanan iki dilli bir konuşma eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olaya dilsel bir bakış açısıyla yaklaşan bu yaklaşım, kod değiştirme modellerini yöneten kısıtlamaları ve kuralları bulmaya çalışmaktadır.

Kod değiştirme, bilimsel çalışmalara bakıldığında genel olarak iki dilli kişilerin konuştukları dillerin kaynaklarını çeşitli şekillerde sosyal ve üslup ile ilgili amaçlar için kullandıkları ve bunları farklı şekillerde karıştırdıkları bir süreç olarak gösterilmektedir. Bir konuşma davranışı olarak dil iletişiminin belirli etkisiyle

¹¹ Almanca “sen hastasın neden”.

¹² Almanca “usta”.

ve kişinin iki dilli zihinsel sözlüğündeki bu dilsel sistemin varlığının ya da elverişliliğinin sonucu bu tür kullanımların olduğu görülmektedir. Bu sayede konuşmacının, konuşma davranışı üzerindeki etkilerinin araştırılması, bize sadece konuşmacıların zihninde bulunan bilinçdışı dilbilimsel bilgiyi daha iyi anlama fırsatı elde etmek için eşsiz bir fırsat sunmakla kalmaz, aynı zamanda bireysel dil kullanımı hakkındaki bulgularımızı ve hipotezlerimizi de test etmemize yardımcı olmaktadır. İki dillilikle ilgili olan bu kavram yapısal veya sosyal olarak ele alınması gereken bir perspektif olarak görülmektedir. Böylece sosyal olarak kodlama sürecinin altında yatan sosyal motivasyonları ve niyetleri araştırmak ve anlamak, ayrıca yaş, cinsiyet, tutum ve eğitim gibi sosyal faktörlerin kod değiştirme modellerine etkisini görmek ön plana çıkarken yapısal olarak da iki dil arasındaki geçişi kısıtlayan dilbilgisi sınırlarını araştırmak önem kazanmaktadır. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi “aynı anda iki dilin kullanılması” olarak görülen bu alan, 1970’lerde dilbilimcilerin ilgisini çekmiş ve kodlamayı değiştirmenin tesadüfi bir davranış olmadığını, sistematik ve kurallar tarafından yönetildiğini fark etmişlerdir.

Her ne kadar kod değiştirme üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında hala bir anlaşmaya varılmadığı görünse de konu ile ilgili bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Örneğin Neseh (2002: 36) kod değiştirme¹³ kısıtlamalarına ilişkin mevcut yapısal (ona göre sözdizimsel) yaklaşımların tümünü altı gruba ayırmıştır:

- a) Doğrusal düzen yaklaşımı
- b) Alt kategori modeli
- c) Teori temelli modeller
- d) Baskın (matris) dil yaklaşımı
- e) Özel bir kısıtlama modeli yoktur (dâhil olan dillerin gramerlerinin dışında kalan hiçbir özel kural veya ilkenin kod değiştirmeyi kısıtlamadığı fikrine dayanarak)
- f) Minimalist bir yaklaşım

Doğrusal düzen yaklaşımı, kodlama işleminin kod değiştirmede yer alan iki dil yapısının benzerliği veya farklılığı ile açıklanabileceğini önermektedir. Bu tür yaklaşımda sadece iki dilin yüzey yapısının çakıştığı noktalarda kodlamaya izin verildiği için “eşdeğerlilik sınırlamaları”¹⁴bu türe örnek teşkil etmektedir. Poplack’ın İspanyolca ve İngilizce iki dilli çalışmaları (1980) bu türün en etkili çalışmalardan birisi olarak gösterilmektedir. Bu çalışmada dikkat çeken eşdeğerlilik sınırlaması ve bağımsız biçimbirim (morfe) sınırlaması, iki dilin dizini incelendikten sonra önerilmiştir. Eşdeğerlilik sınırlamasına göre kod değiştirme, iki dilin aynı sözcük sırasını paylaştığı yerlerde gerçekleşmektedir. Buradaki kod değiştirme, her iki dil elemanlarının yan yana dizilmesinin, her iki dilin de sözdizimsel kuralını ihlal etmediği, yani söylemlerde iki dilin yüzey yapısının birbirine eşlendiği noktalarda, olduğu gibi ortaya çıkma eğiliminde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekilde söylem sırasında bir öge bağlı bir biçimbirim değilse değişebilmekte ve buna bağımsız biçimbirim denmektedir. Bağımsız biçimbirim sınırlamasında fonetik olarak diller birbirine entegre edilmediği sürece sözcüksel bir öge ile bağımlı biçimbirim arasındaki geçiş yasaklanmaktadır. Bu açıklamalar Levelt’in (1989) “farklı dil türlerinin zihinsel bir sözlükte farklı girişlere sahip olabileceği” düşüncesini destekler niteliktedir. Örneğin İngilizce, Almanca gibi çekimli dillerin konuşmacıları, tam sözcüklerden oluşan bir sözlüğe sahip olabilirken, yani sözcük kökü ile yeni sözcük veya sözcük çekimi arasında daima açık bir bağ ve ilgiyi gösteren açık bir iz varken; eklemeli dillere sahip konuşmacıların zihinsel sözlükleri eklerden ve köklerden oluşmaktadır. Sözcükler, köklere getirilen “yeni” ekler veya sözcüklerle anlam kazanmakta ve ekler daima sözcüğün köküne(sonuna) getirilmektedir. Bu anlayışa karşılık Bentahila ve Davies(1983:329) tarafından önerilen “alt kategori modeli” ise kod değiştirme konusundaki sınırlamanın, değiştirme sırasında dil kurallarını savunma aşamasında bu konunun kurallara uymama olarak adlandırılmaması gerektiği düşüncesindedir.

Poplack’ın “doğrusal düzen yaklaşımı” ve Bentahila ve Davies’in “alt kategori modeli” ne ilaveten 3. grubu oluşturan “teori temelli modeller” ise özellikle Chomsky’nin üretici dilbilgisine dayanan çeşitli yaklaşımları önermektedir. Bu modelde fiiller ve nesnelere arasında kod değiştirmenin gerçekleşmeyeceğini tahmin edenler; eylem ile ad öbeği belirleyicisi arasında geçiş yapmanın mümkün olduğunu savunanlar ve Myers-Scotton’un (2002: 162), Chomsky’nin üretici model kaynağında tümce yapısına odaklanıldığını ve tek bir öge eklemeyi hesaba katmadıklarını savunmuştur. Biçimcilik etiketini kullanan Mahootian ise “kod değiştirme dizilerini, tek dilli bağlamları yöneten ifade yapısının genel ilkelerinin ötesinde yapısal sınırlamalara tabi olmayan” kodların boş teorisi önerisini sunmuştur (Santorini/Mahootian, 1995: 1). Hem

¹³Ayrıca bk. MacSwan, 1997.

¹⁴Ayrıntılı bilgi için bk. Sankoff/Poplack,1981.

kod değiştirme hem de tek dilli bağlamlarda bir sözcüğün tümeleçlerdeki sözdizimsel özelliklerden sorumlu olduğuna inanmaktadır.

Kod değiştirme için en çok takip edilen “baskın dil yaklaşımı” ise dil çerçevesi modeli açısından kod değiştirmede yer alan dillerden birinin, kullanıcı tarafından konuşmasının biçimbilimsel yapısını belirlemede daha baskın bir role sahip olduğu ve bu nedenle “baskın dil” olarak etiketlenmesi gerektiği tavsiyesinde bulunmaktadır. Kullanım esnasında diğer dil daha az aktif bir role sahiptir. Bu çerçevede çalışan Myers-Scotton (1993/1997: 83) iki kodlama ilkesi önermektedir. Birinci ilke; “biçimbilimsel sıra ilkesi”, baskın dil+ saklı dil, tek tek meydana gelen saklı sözcüklerden ve herhangi bir sayıda baskın sözcüklerden oluşan kurgularda, yüzey biçim düzeni (yüzey sözdizimi ilişkilerini yansıtan) baskın olarak ifade edilmektedir. İkinci ilke ise “sistem biçimbilimi ilkesi”, baskın dil + saklı dil kurucularında, ana kurucular dışındaki dilbilgisi ilişkileri olan tüm sistemler biçimsel olarak (yani tümcenin tematik rol ağına katılan) baskın dile göre şekillenmektedir. Kısaca içerik ve sistem biçimbilimi arasındaki ayrım, baskın dilin tanımlanmasında çok önemlidir. İçerik morfepleri, isimler, fiiller, sıfatlar ve bazı edatlarla anlambilimsel ve edimbilimsel yönleri ifade ederek tematik roller atamakta ya da oluşturmaktadır. Bunlar iletişimdeki mesajları iletmek için gerekli ifadeleri göstermektedir. Sistem morfepleri, örneğin sözcükler ve çekimler, içerik morfepleri arasındaki ilişkiyi ifade ederek tematik roller atayamamakta veya oluşturamamaktadır. Dilbilgisi çerçevelerinin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadırlar. İki dilli kod değiştirmede sistem morfepleri yalnızca baskın dilden kullanırken içerik morfepleri hem baskın hem de saklı dilden alınmaktadır.

Minimalist yaklaşım ise sözdizimsel kurallar üzerinde çalışmak yerine, değişkenlerin sözlükle sınırlı olduğu sözdizimsel teorinin ortaya çıkan bir anlayışı bağlamında geliştirilmiştir. Noam Chomsky’nin 1993 tarihli bir makalesi ile başlayan 1990’ların başından beri üretici dönüşümsel dilbilgisi içinde gelişen ve dilsel teorinin gelişimine rehberlik etmek için kullanılan kavramsal bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır. İnsanlardaki dil becerisinin, iç işleyişinin çok basit bir hesaplama yasasına veya belirli bir zihinsel yapıya uygun olduğunu öne süren bir organizasyonla bir tasarım altına dâhil etme belirtileri oluşturmaya çalışmaktadır. Daha doğrusu evrensel dilbilgisi, insanların kavramsal ve ses bilimsel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olanı gösteren bir tasarım oluşturmaktadır. Teorik bir bakış açısıyla minimalist yaklaşım, üretici dönüşümsel dilbilgisi bağlamında üretici dilbilimin 1980’lerden bu yana geliştirdiği standart teorik model olduğu düşünülen ilke ve değişkenlere dayanmaktadır. Bu yaklaşımın önerdiği, tüm diller için geçerli olan sabit bir ilkeler dizisinin varlığıdır.

Aslında bütün bu anlatılan özellikler kod değiştirmenin çeşitli sözdizimsel, anlamsal, edimsel, psikolojik ve sosyolojik faktörler tarafından çeşitlilik kazanmasıyla ilgilidir. Dil kullanıcıları, söylemlerini daha iyi yakaladığı anlamlarla veya çağrışımlarla ilettiği için ilgili dillerde kod değişimine başvurmaktadır. Konuşmacı, iletişim durumunun doğasındaki değişiklikleri ve katılımcılar arasındaki sosyal ilişkileri düşünerek dil seçimini kullanan yaratıcı aktör rolünü üstlenmekte ve konuşmasını şekillendirmektedir. Bunun yanı sıra iki dil arasındaki ilişki ve onlarla ilişkilendirilen statü gücü ve prestij aynı zamanda kod değiştirme sırasında belirleyici bir unsur olarak görülmektedir. Kod değiştirmeyi tetikleyen faktörler ise; konuşmacı, rol ilişkisi, alan, konu, mekân, iletişim kanalı, etkileşim tipi ve ilişki işlevi (Clyne, 1991) olarak gösterilmektedir.

Etkileşim dilbilimi, yalnızca araştırma konusu olarak dilsel çoğulculuk sorunlarına sahip değildir. Ayrıca dilbilimde çoğulcu düşünceyi teşvik etmiş ve böylece sınırlarını genişletmiştir. Etkileşim dilbilimi terimini ilk kez ortaya atan Nelde (1980) ile birlikte dil iletişimiyle ilgili birçok araştırma sorusu, çeşitli disiplinlerin boyutlarına dayanarak dil, dil kullanıcısı ve dil alanı üçgeni içinde çalışmalar yapmaya özen göstermektedir.

Etkileşim dilbilimi, iki veya daha fazla dilin teması halinde, bu dillerden en az birinin -iletişimin bir sonucu olarak- değişmesini inceleme alanı yapmasının yanı sıra değişimin sadece dilsel faktörlerle değil aynı zamanda kullanıldığı yer, ifade edildiği toplumlarla ve kültürle de ilgili olan sosyal meseleleri içerdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu yüzden etki alanları sadece dil değil aynı zamanda dilin hizmet ettiği işlevleri de içermektedir. Hangi dilin, işlevsel olarak (hem iki dil hem de çok dillilik için) dil kullanıcısına hizmet ettiği irdelenirken Chomsky’nin ifade ettiği gibi “bireyler, dil(ler)öğrenmek ve kullanmak için doğuştan gelen belirli yeteneklere sahiptir”, düşüncesi unutulmadan ve hiçbir dilin “saf” olmadığı düşüncesinden yola çıkılarak dünyada tek dillilikten ziyade iki dillilik ve çok dillilik sorunlarının birçok ülkede çatışmalara neden olduğu ve kapsamlı programlar aracılığıyla ele alınması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bundan dolayı son zamanlarda bu alan ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi farklı disiplinlerin ve alt disiplinlerin iç içe geçmesi üzerine bir dildeki sistematik değişiklikler ve dil etkileşiminin bir sonucu olarak bireyin dil kullanımındaki normlardan sapması üzerine

çalışmalara ve sorulara ağırlık verilmektedir. Özellikle Cylne'nin (1996:13) ifade ettiği etkileşim dilbiliminin esas araştırma soruları şunlardan oluşmaktadır:

- Çok dillilik, dil ve dil kullanımını sözlük, anlambilimi, sesbilgisi, sözdizimi ve biçimbilgisi açısından nasıl değiştirmektedir?
- Bir nesil içinde sesbilimsel ve biçimbilimsel değişiklikler ne ölçüde gerçekleşmektedir?
- Değişimler ne kadar sabittir? (Yani "eski" sözcük "yeni"nin yanında mı kullanılıyor? Hala dilde "yabancı" unsurlar olarak tanınıyorlar mı?).
- Aktarımlar, alıcı dilin sesbilgisi, dilbilgisi veya doğru yazımına göre nasıl ve ne ölçüde dâhil edilmektedir?
- Dil, tipolojik olarak hangi yolla bir değişime uğramaktadır? Ya da etkileşim sırasında örneğin çekimli dilden, tek heceli dile nasıl geçiliyor?
- Kod değişimi keyfi midir? Tümce içinde mi yoksa tümceler arasında mı oluşmaktadır? Temas halindeki dillerin yapısal sınırlamalarına mı tabidir? Yoksa evrensel sınırlamalara mı tabidir?
- Etkileşim sırasında kod değiştirmenin işlevi nedir?

gibi sorular sayesinde dilsel çözümlenmeler, doğrudan sorgulama, testlere veya katılımcı gözlemine dayanarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu yönüyle çalışmaların yapılması edimbilimin gelişimi, söylem analizi, konuşma analizi ve iletişimsel yeterlilik ile ikinci dil edinimini açıklamak açısından büyük ölçüde kazanç sağlamaktadır.

3.0 Toplumdilbilim

Etkileşim dilbilimi her zaman dil değişimi, bir toplumun daha önce konuşulan dilinin mevcut dil üzerindeki etkisi veya gerçek değişim süreçleriyle veya değişimin sonuçlarıyla ilgilenirken toplumdilbilimin ana odağı dilsel çeşitliliktir. Daha çok dil kullanımının yaş, cinsiyet, etnik köken veya sosyal sınıf gibi faktörlerle nasıl etkileşime girdiği veya bunlardan nasıl etkilendiği ile ilgilenen toplumdilbilimin temel görevi, bir bireyin yaptığı sosyal motivasyona bağlı seçimleri ortaya çıkarmak, tanımlamak ve yorumlamak olarak gösterilmektedir.

İletişim, günümüzde meydana gelen toplumsal değişimlerin doğal olarak dikkate alındığı bir alan olarak yalnızca geleneksel anlamda lehçelerin çalışılmasını değil aynı zamanda ikinci dil, iki dillilik, çok dillilik gibi çeşitlerinin çalışılmasını da içermektedir. Bu nedenle son yüzyıldaki toplumsal ve siyasi (vb.) değişimlerin toplum içindeki yansımalarını deneysel ve teorik verilere dayanarak dil teorileri oluşturma sürecine önemli katkılar yapmak adına; bazı dilbilimsel çalışmalarda toplumdilbilimin bir alt kolu gibi; bazı çalışmalarda ise ayrı bir dilbilim dalı şeklinde etkileşim dilbilimi devreye girmiştir. Bu ilişkilerin karmaşıklığı ve dilbilimsel olguları sınırlandırmanın beraberinde getirdiği zorluklarla toplumdilbilim, insan araştırmalarının merkezinde yer almaya özen göstermektedir.²¹ yüzyılda, bu tür araştırmaların dilbilim teorisinin merkezinde yer almasıyla bazı soruları farklı ele alma potansiyeliyle yenilenmiş değer ve katkılarıyla gittikçe fazla göze çarpmaktadır.

Daha ziyade dil ve toplum arasındaki ilişkilerle ilgilenen bilimsel bir disiplin olarak toplumdilbilim, bir dilin toplumsal özellikleri ve dil kullanımı için ortaya çıkan sonuçlarına ağırlık vererek 1952 yılında ilk kez Haver C. Currie tarafından ortaya atılmış bir dilbilim sahası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumdilbilimin içeriği, komşu disiplinlerle olan ilişkilerin çeşitliliği nedeniyle büyük ölçüde değişmektedir. Ancak bu dilbilim dalının etki alanı birçok çalışmada iki bakış açısıyla gösterilmektedir¹⁵:

- Makro düzeydeki etki alanı: Dilin sosyal durumunu ve sosyal işlevini inceler. Fishmann'ın da ifade ettiği gibi Kim hangi dili, nasıl ve ne zaman, kiminle ve hangi sosyal koşullar altında ve hangi niyet ve sonuçlarla konuşur?
- Mikro düzeydeki etki alanı: Dil kullanımının çeşitliliği ve değişimini açıklayarak toplumsal ve bölgesel dil özelliklerinin işlevini ve kullanımını açıklar. Etkileşimde dilsel eylemin toplumsal önemi ön plandadır. Konuşmacıların karşılıklı etkileşiminde konuşma üretimi ve konuşma anlayışının süreçleri incelenir. Söylem analizi ve kültürlerarası iletişim ön plandadır.

Bunların yanı sıra genellikle diğer dil disiplinlerini de etkileyen belirli konularla da ilgilenmektedir. Öncelikli konular şunlardır:

- Dil değişimi: dil değişiminin sosyal faktörleri,
- İkinci dil edinimi (göçmenler gibi), çok dillilik,

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Wildgen, 1986.

- c) Politikada dil, medya ve reklamcılık, dil politikası, dillerin saygınlığı...
- d) Lehçe bilimi, dil dağılımı (standart dil, lehçe vs.),
- e) Farklı dillerin oluşumu gibi...

Dilin bu tür sosyal faktörlerle bağlantılı çalışmasında sosyal tabakalaşma, sınıf, yaş, cinsiyet, eğitim, sosyal grup (özel diller), sosyal rol (cinsiyet, sosyal konum ...) gibi konuların ön planda olduğu görülmektedir. Açıklamalardan da anlaşıldığı gibi bir yandan dilsel sistemlerin sosyal, politik ve kültürel önemi, dil kullanımındaki farklılıklar araştırılırken diğer yandan dil üzerindeki kültürel ve sosyal etkilerin de açıklanmaya çalışıldığı görülmektedir. Neredeyse kuruluşundan bu yana, konuşmacılar tarafından kullanılan dili inceleyerek dil ve dil-içi faktörlerin yanı sıra dil değişiminin anlaşılması ve tanımlanması ile ilgili çalışmalara da önem vermiştir. Bunun sonucunda kapsamlı bir dilsel teori inşa etmede tek başına dil-içi faktörlerin yetersiz olduğunu göstermiştir. Dünya dillerinde hangi özelliklerin daha yaygın olduğunu ve belirli dilsel özellikler ile dil türü arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza yardımcı olan bu dilbilim dalı, dil ve dil değişimini açıklamada dilsel ve dil dışı faktörleri birleştiren alanların artık daha kapsamlı bir dil teorisine göre oluşturulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

4.0 Karşılıklı İlişkiler

Bireyler ve topluluklar gibi diller, kültürler de mekân ve zamanda göç etmektedir. Bu bakış açısıyla biyolojik olarak dillerin kesinlikle bireylere bağlı olmadığını söyleyebiliriz. Bunun sebebinin ise şu şekilde açıklamak yerinde olacaktır: Birey olarak bir dili öğrenebiliriz, bu dilden başka bir dil de öğrenebilir ve öğrenilen dili unutabilir, konuşmayabilir veya birey ile dil arasındaki bağı yeniden oluşturabiliriz. Benzer şekilde, bir dil topluluğunun dağılması, dil sistemlerinin "uzaklaşmasına", lehçelerin ve dillerin yeniden oluşumuna yol açmaktadır.

Bu düşünceler ışığında genetikçi Cavalli-Sforza büyük insan toplulukları için genler (örneğin: mitokondriyal DNA) ve diller arasında bir korelasyon olduğunu ifade etmektedir. Bir iletişim topluluğunun göçle birlikte dağılması ve gevşemesiyle grubun genetik birliğinin de dağıldığına dikkat çekmektedir. Günümüz popülasyonlarında sapma ve bu sapsalara bağlı olan genetik farklılaşmaların bu şekilde fazla olması etkileşim dilbiliminin dikkatini daha çok belli yönlere çekmeye başlamıştır.

Her ne kadar **etkileşim dilbilimi ve toplumdilbilim birbirine bağlı olsa da zamanla aralarına bir mesafe koymuşlardır**. Dil değişimi ve çeşitliliği üzerine ortak bir odaklanma ile her ikisi de teori oluşturma için önemli katkıda bulunsun da etkileşim dilbilimi daha farklı bir konuma sahiptir. Dilin nasıl geliştiğine ve özellikle etkileşim durumlarındaki değişikliklerin hızlanmasına bağlı olarak hangi değişikliklerin gerçekleştiğine dair daha net bir görüş ortaya koymaya çalışmaktadır (Escobar, 2008:201). Son zamanlarda sosyal güçlerin dil değişimindeki rolünden dolayı dil içi yeniden yapılanma ve diller arası genetik ilişkilerden dolayı dilin bir sistem olarak tekrar göz önüne serilmesinde farklı yaklaşımlar sunmaktadır. Son yıllarda dil değişiminde meydana gelen dış etmenlerin, dilin iç etkenlerini etkilemesi sonucu daha bilinçli ve gerçekçi bir dil teorisi ile bu özelliklerin açıklanması düşünülmektedir. Perspektifteki bu değişimin bir sonucu olarak uzun süredir çevrede olan etkileşim ve değişimle ilgili bir dilbilim alanının vazgeçilmez hale geldiği düşünülmektedir. Küreselleşme ile birlikte dünyanın dört bir yanındaki göçler, farklı dillerdeki etkileşimi ve konuşmacıların sözel davranışlarını etkileyen süreçteki dilbilimsel kompozisyonları hızla değiştirmektedir. Bu gibi durumlar etkileşim dilbiliminin sosyal ve bireysel çokdillilikten kaynaklanan dil iletişim fenomenleriyle ilgilenmesine yol açmaktadır.

1980 ve 1990 yıllarında teorik tartışmada ön plana çıkan anlambilimsel ve bilişsel yönler toplumdilbiliminde dikkate alınmamıştır. Temel olarak toplumdilbilim ve etkileşim dilbilimi aynı problemlere sahiplerken bir yandan hızla gelişen kavramların bir dizi komşu disiplinlerle olan entegrasyonu ve diğer yandan da bağımsız (ve nispeten istikrarlı) bir problem ve yöntem çekirdeğinin geliştirilmesine çalışmaktadırlar. Aslında her iki alan da modern dünyadaki değişimlerin ne anlama geldiğine dair yeni bir anlayış ve bakış açısıyla dil çeşitliliği ve değişimi çalışmalarına katkıda bulunmaktadır ancak dil düşüncesindeki sözel olayları etkileyen dış-söylemsel koşulların sistemli incelenmesinin dilbilimsel çözümler için çok önemli olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Bu yüzden lehçe biliminin zengin ve karmaşık bir alana dönüşmesiyle, değişim odaklı diğer dilbilim alanlarıyla birlikte deneysel verilere dayanan bir dil kuramı oluşturma sürecine önemli katkılar sağlamak için etkileşim dilbiliminin ideal olarak konumlandırılması gerektiği açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Etkileşim dilbilimi ile toplumdilbilimin birliğini insan dili yeteneğinin gelişiminde aramak gerekir. Sosyal etkileşimin gereksinimlerine uyarlanmış sözlü bir iletişim yapısı geliştikçe temel olarak sınırların ötesinde dil ve dilbilimsel bağlantı farklılıkları da değişmekte ve farklı bakış açlarına yol açmaktadır.

5.0 Sonuç

İletişim süreci, dil etkileşiminin çekirdeğini oluşturduğundan farklı anadil veya kültürlere bağlı konuşmacılar arasındaki iletişim girişimi gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Bu etkileşim iki taraflı olabildiği gibi; teknik, bilimsel, ekonomik, sosyal vb. sebeplerden dolayı bir dilin diğer dile baskın gelmesi sonucuna bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir. Yabancı kelimelerin, terimlerin, kalıp sözlerin alınmasıyla dillerin sözlüklerindeki yabancı unsurların sayısında artış olmuş, hatta bazı dillerin sözdizimsel yapılarında da değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında etkileşim dilbilimi algılama, açıklama, modelleme, yazma, yorumlama, konuşmacı iletişim ömrü ve iletişim davranışı da dâhil olmak üzere, hem koşullar açısından hem de süreç ve sonucu açısından dil etkileşim oluşumlarını değerlendirilmesi ile ilgilenmektedir. Günümüz iletişim araştırmalarında birçok dilin farklı kaynak dillerden bir element karışımı içerdiğine dair gittikçe artan kanıtlara rastlanmaktadır. Bu kanıtları çözmeye çalışan etkileşim dilbilimi, karşılıklı ilişkilerin insanların dilleri nasıl kullandıklarını ve neden kullandıklarının anlaşılmasının anahtarını tutan çok boyutlu ve disiplinli bir alan olarak çalışmalarda yerini almaktadır. Bu şekilde dil etkileşim verilerinin analizi, dilin nasıl işlendiğinin yanı sıra dilin nasıl değiştiğine de ışık tutmaktadır.

Toplumdilbilim ise farklı toplumsal bağlamlarda farklı bir biçimde nasıl konuştuğumuzla ve kimliğimizin sosyal anlamını veya yönlerini iletme için dilin belirli işlevlerini nasıl kullanabileceğimizle ilgilenmektedir. Böylece toplumdilbilim bize yaşamdaki tutumları ve sosyal durumları göstermeye çalışmaktadır. Aslında her iki alan da modern dünyadaki değişimlerin ne anlama geldiğine dair yeni bir anlayış ve bakış açısıyla dil çeşitliliği ve değişimi çalışmalarına katkıda bulunmaktadır ve her ne kadar birbirine bağlı olsa da zamanla aralarına bir mesafe koyarak farklı yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

- Alyaz, Yunus (2006). Dilbilim Dersinin İçerik, Amaç ve Kazanımlarına Yönelik Öğrenci Tutumları. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIX (1), s. 23-44.
- Bentahila, Abdelali; Davies, Eirlys (1983). The Syntax Of Arabic-French Code-switching. *Lingua*, 59, 1, 301-330.
- Clyne, Michael (1991). *Community Languages: The Australian experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1996). *Sprache, Sprachbenutzer und Sprachbereich*. (Ed.) Hans Goebel, Peter H. Nelde. Kontaktlinguistik, Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Escobar, Anna María (2008). Viewpoint from Sociolinguistics and Contact Linguistics on the role of Dialectology in Modern Linguistics. *Studies in Hispanic and Lusophone Linguistics*, 1(1), s. 197-209.
- Fishman, Joshua A. (1970). *Sociolinguistics: A Brief Introduction*. Rowley/Massachusetts:Newbury House Publishers.
- Goebel, Hans; Nelde, Peter H.; Starý, Zdeněk; Wölck, Wolfgang (1997). Kontaktlinguistik/Contact Linguistics/Linguistique de contact: Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung/An international handbook of contemporary research. *Manuel international des recherches contemporaines*, vol. 2. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Haarmann, Harald (1980). *Multilingualismus*. 2. Baskı, Tübingen: Narr.
- İmer, Kamile; Kocaman, Ahmet; Özsoy, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*.
- Levelt, Willem J.M. (1989). *Speaking: From Intention to Articulation*. MA: MIT Press.
- Linke, Angelika; Nussbaumer, Markus; Portmann, R. Paul (1996). *Studienbuch Linguistik*. Tübingen: Niemeyer.
- MacSwan, Jeff (1997). *A Minimalist approach to Intrasentential Code Switching: Spanish Nahuatl Bilingualism in Central Mexico*. PhD dissertation University of California Los Angeles.
- Myers-Scotton, Carol (1993). *Dueling Languages: Grammatical structure in codeswitching*. Oxford: Clarendon Press.
- (1997). Codeswitching. In Florian Coulmas. (Ed.), *The Handbook of Sociolinguistics*, Oxford: Blackwell.
- (2002). *Contact Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Naseh, Leyla (2002). *Disagreement in agreement: A study of grammatical aspect of codeswitching in Swedish/Persian bilingual speech*. Doctoral Dissertation: Stockholm University.
- Nelde, Peter H. (1980). Introduction. (ed.) Peter Nelde. *Languages in contact and conflict*, 3-4. Wiesbaden: Steiner.
- Nelde, Peter H.; Weber, J. Peter (2000). *Forty Years of Evolution in Contact Linguistics. History and Perspectives of Language Study*. (Ed.) Olga Mišeska Tomić, Milorad Radovanović. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Öztürk, Ali Osman; Balcı, Tahir; Balcı, Umur (2019). Alamanya Türkülerine Dilbilimsel Bir Bakış: Code Switching. *Cudes* 2019, 9. *Current Debates In Social Sciences*, May 2-4, 2019, Lefkoşa/Nicosia.
- Poplack, Sahana (1980/2000). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español. *Linguistics*, 18, 581-618. Li, Wei.(ed.) (2000). *The Bilingualism Reader*, 221-256. London: Routledge.
- Sankoff, David; Poplack, Sahana (1981). A formal grammar for codeswitching. *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication*, 14, 3-46.
- Santorini, Beatrice; Mahootian, Shahrzad (1995). Code-switching and the syntactic status of adnominal adjectives. *Lingua*, 96(1), 1 - 27.
- Weinreich, Uriel (1977). *Sprachen im Kontakt*. München:Beck.
- Wildgen, Wolfgang (1986). Synergetische Modelle in der Soziolinguistik. Zur Dynamik des Sprachwechsels Niederdeutsch Hochdeutsch in Bremen um die Jahrhundertwende. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*, 5(1), s. 105-137.
- (2005). Sprachkontaktforschung. *Soziolinguistik Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, (ed.) Ulrich Ammon. Berlin/New York: Walter de Gruyter.